

BAYERNÉ SIPOS MÓNKA–DARCSI KAROLINA***

Recenzió

Kupa László *Kisebbségi autonómia-törekvések Közép-Európában – a múltban és a jelenben* című tanulmánykötetről

A Kupa László által szerkesztett tanulmánykötet a Pécsi Tudományegyetem és a Bookmaster Kft. közös kiadásában jelent meg 2009-ben. A mű a 2008. november 14-én és 15-én Pécsen megrendezett konferencia előadásai alapján készült tanulmányokat tartalmazza.

A közép-európai országokban az autonómiáról való gondolkodás a középkorra vezethető vissza, jóval a nemzetállamok etnikai homogenizálási törekvései előtt létezett már vallásilag motivált kisebbségvédelem. Sajnálatos dolog, hogy a XX század elején végbement határváltozások következtében több milliós kisebbség került a határokon túlra. Ennek következtében bizonyos fokú autonómia elérése ma is célként fogalmazódik meg a méltánytalanul kisebbségi létbe sodort népcsoportok részéről. Mára az autonómia új jelentést kapott, új megvilágításban szerepel a kérdés, így időszerű napirendre tűzni ezeket a témákat.

A kötetben közreadott tanulmányok a témát különböző aspektusokból közelítik meg.

A nyitó tanulmányok a nemzetközi jog megítélése alapján vizsgálták az autonómiát, majd az autonómia és regionalizmus múltját és jelenét tárgyalták nemzetközi szintéren.

Szalayné Sándor Erzsébet azt a következtetést vonta le, hogy a nemzetközi jog jelen állása szerint klasszikus értelemben vett autonómiához való jogról nem lehet beszélni. Véleménye szerint az Európai Unió keretei között az integráció eredményeként egy pluralista szervezet keretein belül az egyének és a csoportok relatív autonómiája valósulhat meg a jövőben.

Fábián Gyula írásában egy aktuális kérdéssel, a „Koszovó effektussal” foglalkozik. Rövid tényállás után bemutatja, hogy napjainkban milyen területeken mutatkozik meg a „Koszovó effektus”. Felhívja a figyelmet arra, hogy a jövőben a nemzetállamoknak rugalmasabban kell kezelniük az autonómiához és az önrendelkezéshez való jogot, hogy ne ismétlődjen meg Koszovó esete.

Gerhard Seewann tanulmányában a nemzetiségi kérdést mutatja be a párizsi béketárgyalások tükrében. Az első világháborút fordulatként értelmezi a többség és a kisebbség kapcsolataiban. Megállapítja, hogy a tárgyalások eredményeképpen létrejött egy sor kisebbségvédelmi szerződés, másrészt Közép-Európa összeomlása több nemzetállam megalakulásához vezetett. Alkotásában a szerző a lengyelekkel kötött kisebbségvédelmi szerződést mintaként mutatja be, amely alapján a többi megegyezés is készült.

Az elmúlt évtizedekben az európai fejlődés különböző korszakaiban eltérően határozták meg a régió fogalmát. Horváth Gyula szerint ma még bizonytalannak tűnik az állam és a régiók közötti hatalommegosztás jövője. A kérdés örök: mennyire tud majd érvényesülni a regionális autonómia? Mivel a regionális önkormányzatok kiépülése ma még nem tűnik reálisnak, ezért vélhetően a regionális autonómiára is várni kell.

Az egyházi autonómia egy-egy részének bemutatását célul tűző tanulmányok alkotják a második témakört. Kolombán Vilmos József és Buzogány Dezső ezen írása az egyház és az autonómia viszonyával foglalkozik. Kiemelik, tényként kezelik, hogy már a középkor folyamán létezett vallásilag motivált kisebbségvédelem. Jóval a nemzetál-

* PhD-hallgató, PTE, „A kormányzás területi, történeti és társadalmi dimenziói” Politikatudományi Doktori Program.

** II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszék, tanár; PhD-hallgató, PTE, „A kormányzás területi, történeti és társadalmi dimenziói” Politikatudományi Doktori Program.

lamok újjáéledése, kialakulása előtt felszínre törtek az első függetlenségi törekvések az egyházban. A reformatori egyház hitvallása szerint az egyház autonómiájának lényege a következőkben rejlik: „Az egyház nem függ semmiféle földi tényezőtől, és csak egyetlen személyt fogad el vezetője gyanánt, mégpedig azt, aki áron váltotta meg és tette a maga tulajdonává – a gazdasági fejlődésre önmagában nem jelent hátrányt, sőt kifejezetten előnyös is lehet.”

A kötet terjedelmesebb részét képezik a határon túli magyar kisebbségek sajátos autonómiatörekvéseinek, elképzeléseinek feltárását, bemutatását elvégző tanulmányok.

Több tanulmány foglalkozik Vajdaság tartománnyal, az ott fellángoló autonómiatörekvésekkel. A szerzők szerint az időről időre megjelenő függetlenségi mozgalmak attól függnek, hogy a háttérben a politikai erők kiknek az érdekeit támogatják.

Ozer Agnes felvázolja a Vajdaság etnikai sokszínűségéből, gazdasági, társadalmi és politikai különbözőségeiből eredő autonómiára való jog eszméjét és a más nemzetekkel való együttélés szükségességét. Mindezen nézetek Újvidékre kiterjedő hatását elemzi történelmi áttekintésben.

Gábrity Molnár Irén, szabadkai egyetem tanára három kérdést vizsgál a tanulmányában: a Vajdaság Autonóm Tartomány státusát, a Nemzeti Tanácsok státusát, valamint a magyar koalíciós pártok autonómia koncepcióját.

Fazekas Márta munkájában arra keresi a választ, hogy a XX. század végén lehetőség vagy ábránd a délvidéki és a felvidéki autonómia. Véleménye szerint a Vajdaságban jobb a helyzet, mint Szlovákiában. A szerző úgy látja, hogy a régióban a mára már megvalósult kulturális autonómiával szemben jelenleg kevés az esélye a területi autonómiának.

Több szerző foglalkozott a Kárpát-medencei délszláv kisebbségek valamelyikével. A Macedóniában élő albán kisebbség autonómiatörekvéseiről Pap Norbert és Végh Andor számolt be. A kötet egyik legérdekesebb tanulmánya egy olyan témát tárt elénk, mely sokunk számára ismeretlen. Kókai Sándor és Tóth József ismertették az 1918-ban kikiáltott Bánsági Köztársaság történetét, és azt boncolgatták, hogy 1920-ban reális volt-e a Bánság újraalakításának gondolata.

Fazekas Márta és Molnár Margit ismertette részletesebben a szlovákiai magyarság elképzeléseit. Fazekas Márta véleménye szerint ahhoz, hogy Felvidéken megvalósuljon az autonómia, a magyaroknak kellene az események mozgatórugóivá válni. Molnár Margit az egységes nemzetpolitika szükségességéről ír, melynek szerves részét kell, hogy képezze a mindig napirenden lévő autonómia.

A Kárpátalján élő kisebbségek autonómiatörekvéseiről Gönczi Andrea és Hajdú Zoltán adott áttekintést. Gönczi Andrea az 1930-as években a magyarok és a ruszinok körében kibontakozó függetlenedési törekvéseket vette górcső alá. Leszögezte, hogy a régióban tevékenykedő politikai szervezetek célja az autonómia megszerzése mellett a helyi gazdaság talpra állítása és a kisebbségek számára nemzetközileg szavatolt jogok érvényesítése volt.

Hajdú Zoltán más megközelítésből tárta fel a témát. Az államterületi változások függvényében vizsgálta a területi autonómia létjogosultságát. A szerző arra a megállapításra jutott, hogy a térségben mindig a külső folyamatok határozták, határozzák meg az autonómia-lehetőségeket, a belső mozgások másodlagosak maradtak.

A kötetben természetesen szerepelnek a magyarországi kisebbségek autonómia-kérdéseivel foglalkozó tanulmányok is, melyek a negyedik aspektust képviselik.

Bindorffer Györgyi 1848-tól 1920-ig követte nyomon a hazánkban élő kisebbségek autonómiatörekvéseit. Fontos megállapítást közölt a szerző, amikor azt írta, hogy 1920. június 4-e után új korszak kezdődött a magyar nemzetiségpolitikában, mivel ezután a fő hangsúly nem a határokon belül élő kisebbségekre, hanem a határokon túl rekedt magyarságra irányul.

Külön rész ismertette a magyarországi horvátok kulturális autonómiatörekvéseit. Barics Ernő nyelvész szemmel közelítette meg a témát és átfogóan tárgyalta a hazai horvátság helyzetét. Megállapította, hogy Magyarországon létezik egy a horvátság

összlétszámához képest kisebb, főleg értelmiségi réteg, amely vállalja a horvátságát, azt, hogy a horvát etnikai és kulturális korpuszhoz tartozik, igyekszik anyanyelvén beszélni, magas szinten elsajátítani a horvát nyelvet. Véleménye szerint a magyarországi horvátok jövője nagymértékben attól függ, mennyire lesznek képesek érvényesíteni nemzetiségi jogukat, milyen mértékben tudnak alkalmazkodni horvátként – nem asszimiláltként – az új viszonyokhoz.

Gerner Zsuzsanna az országban élő németek önképét mutatta be az aktuális kisebbségpolitika tükrében. A szerző arról írt, hogy 1945 után megrendült a magyarországi németek identitástudata, mivel a németek negatív megítélése miatt nem akarták vagy nem tudták vállalni az anyanemzethez való tartozást. A rendszerváltozás óta változás tapasztalható, hiszen megnőtt az érdeklődés a kisebbségi alapon történő szerveződések iránt. A szerző a kisebbségi önkormányzati választásokon keresztül próbálta elemezni a helyzetüket egy empirikus kutatás alapjaira támaszkodva.

Englander Petra egy új keletű jelenséget, a német kisebbségi önkormányzatok tevékenységeinek súlypontjait vizsgálta a feladatalapú finanszírozási rendszerek tükrében. Az előadó szerint az 1993-ban elfogadott kisebbségi törvény értelmében ma a kisebbségi önkormányzatokon keresztül valósul meg a kulturális autonómia. A probléma abban van, hogy a kisebbségi önkormányzatok másban látják saját szerepüket, mint amit az állami szervek nekik szánnak. Inkább civil szerveződéseként működnek, mintsem önkormányzatként.

A kiadvány szerkesztőjének, Kupa Lászlónak is szerepel egy tanulmánya a kötetben, mely Bibó István gondolatait foglalta össze az önrendelkezéssel kapcsolatban. Kupa azzal indokolta témaválasztását, hogy Bibónak *A nemzetközi államközösség bénultsága* című munkáját tanulmányozva, a központi elemet képező önrendelkezési elv szemszögéből a kisebbségi autonómia is megjelenik előttünk. Bibó István szerint megteremthető a nemzetközi politikai döntőbíráskodás intézménye, amely alkalmas lenne az önrendelkezési elv megvalósulásával kapcsolatos viták rendezésére.

Kisebbségi autonómia-törekvések Közép-Európában – a múltban és a jelenben kötet cím lényegre törő és pontos. Még átfogóbb képet kaphattunk volna a függetlenedési törekvésekről, ha a kötet alapját képező konferencián szó esett volna az Európában sikeresen működő autonómiamodellekről. Itt elsősorban Szlovéniára és Ausztriára kell gondolnunk. Erdemes lett volna meghallgatni, hogy jelenleg milyen stádiumában van a székely autonómia ügye, és hogy milyen elképzelések léteznek a csángók jövőjét illetően.

A logikusan szerkesztett, közérthető és átfogó tanulmánykötet mind az autonómia-törekvések iránt érdeklődő szakemberek, kutatók, mind a laikusok számára hasznos olvasmány.

A konferenciakötetben megjelent tanulmányokat a szerzők által felhasznált irodalomjegyzék és angol nyelvű 'summary' követi. Több tanulmányban találkozhatunk különböző ábrákkal, táblázatokkal, térképekkel, de mindezek néhol az olvasó számára nehezen követhetőek a nem megfelelő méretezés miatt.

A könyv érdeme, hogy valamennyi tárgyalt tanulmánynál a szerzők minden esetben megosztják az olvasóval az általuk fontosnak tartott, megválaszolásra váró kérdéseket. Ezt követően közlik az alternatívákat, felvázolják az adott témákat, felsorakoztatják a legfontosabb előnyöket, problémákat, hátrányokat. A szerzők gondolatainak, tapasztalatainak ezen logika mentén történő tárgyalása alkalmas az autonómiamodellek megismerésére, a jelenlévő problémák feltárására. A megoldáskeresés, az elgondolkodtató javaslatok, programelképzelések valódi tudományos gondolkodásra vallanak.

A könyv felépítésekor jó megoldást választott a szerkesztő. A nemzetközi jogi megközelítéstől halad az egyházi autonómia felé, majd ezután következnek a kisebbségi modellek, elképzelések.

A kötet legfőbb erénye, hogy összefoglalja a kisebbségi autonómia-törekvéseket a középkortól napjainkig és a fejlemények naprakész leírását nyújtja az olvasók számára.